

УДК 37.091.113:004:17.023.36

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ****кандидат педагогічних наук, Ростовська В.І.**

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна, м. Харків

У статті розглянуто поняття «інформаційна культура» та визначено шляхи формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу. Здійснено огляд наукових джерел з цієї сфери. Обґрунтовано розвиток інформаційної культури керівника фактором розвитку інформаційного суспільства. Підкреслено важливість виховання у керівника загальноосвітнього навчального закладу медіакомпетентності та медіаграмотності, розвитку уміння працювати з інформаційним матеріалом при прийнятті управлінського рішення, мотивації його до постійної самоосвіти та застосування отриманих знань на практиці. Звернено увагу на необхідність наявності у керівника загальноосвітнього навчального закладу знань про шкідливий вплив зловживання використанням комп'ютерної техніки.

Ключові слова: культура, інформаційна культура, керівник загальноосвітнього навчального закладу, інформація, інформаційне суспільство.

PhD in Pedagogical Sciences, Rostovska V. I. The Formation of Information Culture of the Head of a Secondary Education Institution / H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

In the article, the concept of “information culture” is reviewed and the ways of the formation of information culture of the head of a secondary

education institution are defined. The article presents a review of scientific sources in this field. The development of information culture of a leader is determined by the development of the information society. The article focuses on the importance of media competence and media literacy for the head of a secondary school, as well as of his / her ability to work with information materials when taking management decisions, motivation for lifelong learning and putting the knowledge acquired into practice. Attention is drawn to the necessity for the head of a secondary education institution to be aware of the harmful effects of the excessive computer use.

Key words: culture, information culture, head of a secondary school, information, information society.

Вступ. Сьогодні в країні відбуваються кардинальні зміни внаслідок становлення інформаційного суспільства. Це потребує системної та цілеспрямованої роботи з модернізації усіх сфер життя, зокрема в сфері освіти. У національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначено, що головною функцією освіти є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства та держави. Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві [1].

Уміння отримувати, оцінювати інформацію та орієнтуватися в її великій кількості стає невід'ємною рисою фахівця в будь-якій сфері. Саме інформаційна культура особистості дозволяє ефективно використовувати накопичені людством інформаційні ресурси. Якщо

наявні інформаційні ресурси не використовуються в повному обсязі, це призводить до низької результативності будь-якого виду діяльності, зокрема управлінської.

Формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу є одним із найбільш пріоритетних напрямів діяльності в системі освіти. Освіта як така є способом передачі найважливішої інформації, здобутої попередніми поколіннями, поколінням наступним. Сучасні інформаційні технології є інструментом становлення більш ефективної, результативної системи передавання такої інформації з можливістю високого ступеня інформаційного підходу до кожного з учасників освітнього процесу з урахуванням властивих саме йому особистісних здібностей, інтересів, цінностей. Сьогоднішні підходи до освіти передбачають широке залучення мультимедійних засобів навчання, освітніх ігрових курсів, дистанційного навчання, застосування яких у загальноосвітньому навчальному закладі неможливе без сформованості у його співробітників та його керівника, зокрема, необхідних знань, умінь та моральних настанов, що є основами інформаційної культури.

У зв'язку з цим вивчення питання щодо формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу є актуальним на сучасному етапі розвитку освітньої галузі.

Питання інформаційної культури фахівця, зокрема керівника навчального закладу, розглядали у своїх дослідженнях В. Беспалько, Р. Вільямс, Н. Гендіна, Б. Гершунський, М. Кабанець, Л. Калініна, В. Кремень, В. Ларцов, М. Левшин, В. Поліщук, Е. Тоффлер, А. Урсул та ін.

Проте, незважаючи на широке висвітлення науковцями питання формування інформаційної культури фахівців, питання формування

інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу потребує подальшого вивчення.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є розкриття шляхів формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Для розкриття структури та змісту поняття «інформаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу» потрібно провести аналіз наукових джерел щодо поняття «культура».

Поняття «культура» охоплює надзвичайно багате, різноманітне явище. Культура відіграє важливу роль у житті людства, бо є засобом узагальнення, збереження та передачі людського досвіду. Слововживання терміну «культура» залишається широким і єдиного загальноприйнятого тлумачення на цей час не існує. У тлумачному словнику сучасної української мови поняття «культура» визначається як сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії; те, що створюється для задоволення духовних потреб людини; освіченість, вихованість; рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності [2, с. 339].

Культура є специфічним способом організації та розвитку людської життєдіяльності, який відображено в продуктах матеріальної та духовної праці, у системі соціальних норм і засад, духовних цінностей, сукупності відношень людей до природи, між собою і до самих себе [3, с. 18].

Л. Калініна виокремлює три основні сфери, в яких існує культура як феномен, – духовну, соціальну і технологічну, і наголошує, що культура належить до специфічного способу організації та розвитку людської діяльності з усіма її видами, формами, процесами та артефактами і є

причиною і наслідком усіх змін, які відбуваються в суспільстві, освітньо-інформаційному просторі та життєдіяльності людини [4, с. 22].

У зв'язку з цим науковці [5, с. 9] розглядають культуру особистості з трьох сторін: ціннісної, діяльнісної й особистісної. Зокрема:

- за ціннісного підходу культура характеризується як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством;
- за діяльнісного – специфічним способом організації і розвитку людської життєдіяльності;
- за особистісного – процесом розвитку сутнісних сил людства та її творчої самореалізації.

С. Королук вважає, що культура органічно поєднана з діяльністю особистості. Цей взаємозв'язок полягає в тому, що будь-які досягнення в діяльності впливають на розвиток культури особистості і навпаки, відсутність загальної культури відобразиться на рівні професійної діяльності особи, в тому числі управлінської [5, с. 12].

Культура суб'єкта управління — це сформована на базі загальної культури та соціокультурної компетентності здатність здійснювати управлінську діяльність з максимальною ефективністю [4, с. 22].

В управлінській діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу виокремлюють інформаційну, економічну, професійну, методологічну, наукову, методичну, технологічну, організаційну та інші види культур, діалектично пов'язані з усіма елементами культури особистості (розумовим, моральним, естетичним, комунікативним, соціальним, психічним, фізичним тощо), яка є інтегральним складником інших видів культури і водночас включає їх [4, с. 22].

Отже, одним із видів культури, якими повинен володіти керівник загальноосвітнього навчального закладу, є інформаційна.

М. Антонченко пропонує визначення інформаційної культури як системного утворення особистості, яке інтегрує знання про основні методи інформаційно-комунікаційних технологій, уміння застосовувати наявну інформацію для вирішення прикладних завдань, навички використання персонального комп'ютера і технологій зв'язку, здатності подати інформацію в зрозумілій формі, орієнтує на розширення та поновлення знань, моральну відповідальності за наслідки розповсюдження інформації [6, с. 235].

За визначенням Е. Семеняка, інформаційна культура – це інформаційна компонента людської культури в цілому, що об'єктивно характеризує рівень усіх інформаційних процесів, що існують у суспільстві, та існуючих інформаційних стосунків [7, с.3].

О. Хмельницький визначає інформаційну культуру фахівця як сукупність загальноосвітніх та вузькоспеціальних знань, умінь і навичок роботи з інформацією, необхідних йому для якісного виконання своїх професійних обов'язків. До структури поняття інформаційної культури, на його думку, крім загальних знань, умінь і навичок обробки інформації, входять знання, уміння та навички роботи з інформацією певної тематичної спрямованості. Адже, як свідчить практика, фахівець, що опрацьовує науково-технічну інформацію, навряд чи буде здатний так само якісно обробляти інформацію суспільно-політичного змісту, і навпаки [8, с. 391].

Інформаційна культура особистості – одна зі складових загальної культури людини, сукупність інформаційного світогляду та системи знань і умінь, які забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність щодо оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій. Вона є важливим фактором успішної професійної і повсякденної

діяльності, а також соціального захисту особистості в інформаційному суспільстві [9, с. 60].

У структурі інформаційної культури науковці [6, с. 238] виокремлюють компоненти, які дозволяють краще зрозуміти її сутність:

- загально-пізнавальні компоненти (загальнокомунікативні вміння, вміння висловлювати власну думку, організовувати пошук інформації з різних джерел і т. ін.);
- компоненти алгоритмічної культури (уміння складати план діяльності, уміння правильно, чітко та однозначно формулювати власні думки, аналізувати знання і т. ін.);
- компоненти, що пов'язані з навичками оволодіння комп'ютерною технікою (уміння працювати з файловою системою, з прикладним програмним забезпеченням, з Інтернетом і т. ін.);
- компоненти, що включають знання етичних та юридичних норм у галузі інформаційних технологій (знати і не порушувати авторські права на програмні продукти, дотримуватись етичних норм при опублікуванні інформації в Інтернеті, при роботі з електронною поштою і участі в телеконференціях);
- інформаційні компоненти (побудова інформаційної моделі предметної галузі, питання вимірювання та захисту інформації тощо).

В. Кремень вважає, що інформаційна культура керівника являє собою такі мінімальні обсяги і рівень знань, умінь і навичок, які необхідні йому для плідної роботи з інформаційними потоками і масивами, для ефективного використання технічних засобів і технологій збору, збереження, обробки, прийому/передачі, представлення та аналізу інформації з тим, щоб мати змогу формулювати адекватні проблемній ситуації управлінські рішення та здійснювати ефективне управління

функціонуванням і розвитком, відповідної організації чи іншої соціальної системи [10, с. 89].

Інформаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу характеризується знаннями та застосуванням інформації в управлінні, її видів, методів опрацювання та використання; засобів застосування технічних засобів в управлінні; організації системи інформаційного забезпечення в закладі. Керівник повинен вміти організовувати систему збирання інформації; аналізувати й оцінювати отриману інформацію; застосовувати соціально-психологічні та математичні методи досліджень; налагоджувати ефективну інформаційну систему в закладі [5, с. 28].

На сучасному етапі розвитку суспільства кожну людину оточує величезна кількість різноманітної інформації. Важливо отримати уміння і навички виділення значущої інформації, вироблення критеріїв її оцінки, створення і використання інформації.

Сьогодні ми живемо в епоху інформаційного суспільства, коли головними продуктами виробництва стають інформація і знання. Подібний соціум вирізняється від попередніх трьома рисами:

- створення глобального інформаційного простору, здатного забезпечити нову якість життя;
- збільшення питомої ваги інформаційно-комунікативних технологій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті країни;
- поява якісно нових комунікацій та ефективної інформаційної взаємодії людей на засадах зростаючого доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, подолання інформаційної нерівності (бідності), прогресуюче задоволення людських потреб в інформаційних продуктах і послугах [11, с. 3].

Основна ідея інформаційного суспільства у соціогуманітарному вимірі полягає у досягненні нової фази розвитку – «суспільства знань» і забезпечення для всіх рівного доступу до них [11, с. 4].

За Н. Гендіною [12, с. 85], найбільш суттєвими рисами, що характеризують інформаційне суспільство, яке еволюціонує у суспільство знань, є:

- інформація та знання – головна перетворююча сила суспільства;
- інформаційні ресурси – це стратегічні ресурси суспільства;
- глобальна інформатизація, інформаційно-комунікаційні технології – основа економіки знань;
- безперервна освіта та здатність до перекваліфікації – умова підвищення соціального статусу людини у суспільстві;
- залежність від уміння знаходити та адекватно використовувати нову інформацію;
- швидкий ритм життя та темпи зміни технологій.

Розв'язання проблеми формування та розвитку інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу є не лише фактором розвитку інформаційного суспільства в Україні, а й мусить забезпечити вищий рівень ефективного управління загальноосвітнім навчальним закладом та якості освіти.

У діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу використовують інформаційні технології опрацювання даних (щодо заходів, що проводяться в закладі, складання звітів з усіх видів діяльності та оформлення документів), інформаційні технології управління (планування діяльності, аналіз, контроль) та інформаційні технології підтримки прийняття рішень.

Керівник повинен мати достатній обсяг інформації про стан і розвиток усіх підсистем організації з метою здійснення управлінського впливу та забезпечення продуктивності аналітичної діяльності.

Ефективна управлінська діяльність може здійснюватися на основі бездоганного інформаційного матеріалу. Інформація тлумачиться як роз'яснення; виклад фактів, подій; витлумачення; представлення, поняття; ознайомлення, просвіта [13, с. 6]. Інформація – це основа, яка пов'язує весь процес управління, оскільки сама містить відомості, необхідні для оцінки ситуації та прийняття управлінського рішення. Для того, щоб інформація виконувала свою роль в управлінні, вона повинна відповідати певним вимогам: точності, чітко визначеній періодичності надходження, своєчасності, повноті, корисності, доступності [14, с. 252].

Слід підкреслити, що використання різноманітних інформаційних ресурсів вимагає від керівника таких важливих складових інформаційної культури як медіакомпетентність та медіаграмотність. Перша якість заснована на критичному мисленні, а також на здатності до медіатизованого діалогу з іншими людьми, а друга передбачає володіння знаннями, навичками та вмінням аналізувати й синтезувати просторово-тимчасову реальність, уміння «читати» медіатекст та використовувати засоби масової комунікації для задоволення інформаційних потреб [15, с. 431]. Керівник повинен уміти оцінювати достовірність інформації, надійність джерел, з яких вона надходить, та можливість її застосування в умовах власної діяльності. Оскільки вільний доступ до інформації є також рівною для всіх можливістю розповсюдження інформації, керівник повинен мати дієвий інструментарій визначення правдивості та дієвості пропонованих методів, способів, підходів, які збирається використовувати для прийняття управлінських рішень. Удосконалення роботи з управлінською інформацією є запорукою підвищення ефективності управлінської діяльності.

Інформаційні технології в діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу використовуються з метою аналізу діяльності закладу, особливо при проведенні діагностичних процедур, що потребують кількісної обробки даних; при оформленні документації; організації обміну досвідом роботи (підготовка доповідей, комп'ютерних презентацій, ведення Web-сторінок, електронних портфоліо співробітників).

Найголовнішою функцією в діяльності керівника є прийняття управлінського рішення. Використання сучасних інформаційно-технологічних засобів дає можливість створення надійного інформаційного забезпечення процесів підготовки і прийняття всебічно обґрунтованих управлінських рішень, заснованих на результатах ретельного аналізу всієї множини можливих альтернатив з урахуванням переваг і недоліків кожної з них та прогнозування можливих наслідків їх прийняття та реалізації [10, с. 86].

На думку В. Кременя, інформаційна культура керівника не повинна зводитися лише до професійного володіння комп'ютерною технікою та комп'ютерними технологіями. Вона має включати інноваційну спрямованість мислення людини та її готовність до творчої роботи в умовах інформаційно-технологічної системи суспільного розвитку у поєднанні з високою загальнокультурною підготовкою, з необхідними керівникові психолого-педагогічними і управлінськими знаннями [10, с. 88].

Формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу передбачає навчання його інформаційній грамотності, що включає логічно пов'язану, послідовну систему знань інформаційних технологій, у тому числі комп'ютерних, уміння і навички будь-якої діяльності, пов'язаної з інформацією, а також уміння і навички планування власної діяльності, проектування та

побудови інформаційних моделей, комунікацій, інструментування всіх видів діяльності, використання сучасних технічних засобів у житті; виховання свідомої мотивації його особистості на задоволення своїх інформаційних потреб на базі знань інформаційно-комунікаційних технологій, підвищення свого загальнокультурного, загальноосвітнього та професійного світогляду, розвиток умінь і навичок інформаційної діяльності та інформаційного спілкування на основі використання інформаційних і телекомунікаційних технологій, у тому числі комп'ютерних та формування такого стилю мислення, головною метою якого є самостійність і креативність.

Інформаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу полягає також у знаннях про шкідливий вплив зловживання використанням комп'ютерної техніки, а саме:

- звужування кола інтересів, підходів до джерел здобуття інформації;
- послаблення контролю за часом перебування в мережі;
- десоціалізація особистості, зменшення особистісних «очних» контактів, відчуження людини від навколишнього світу;
- шкідливий вплив на фізичне здоров'я: зір, поставу, органи травлення, опорно-рухову систему.

Таким чином, одним із критеріїв визначення інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу є усвідомлення ним шкідливого впливу комп'ютерної техніки, контроль за дотриманням підлеглими та учнями (вихованцями) здоров'язберігаючих технологій, особистої гігієни; розповсюдження та популяризація знань про альтернативні джерела інформації, одним із яких є міжособистісне спілкування (вчитель – учень, колега – колега, керівник – підлеглий).

При формуванні інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу не можна обійтися без мотивації його до постійної самоосвіти та застосування отриманих знань на практиці.

Рушійною силою, що спонукає керівника до оволодіння інформаційною культурою, є, перш за все, необхідність бути зразком для наслідування, утверджувати власну обізнаність щодо будь-яких аспектів діяльності колективу та закладу, мати можливість надавати необхідну інформаційну, методичну, психологічну і т. ін. підтримку підлеглим, якщо вона необхідна та пов'язана з професійною діяльністю. Загальновідомо, що авторитет керівника нерозривно пов'язаний з визначенням його високих професійних умінь, набором особистісних якостей, сприйманням у колективі як найкращого співробітника, здатного замінити будь-якого підлеглого та власним прикладом показати шляхи досягнення більш високих результатів діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Ґрунтуючись на усьому вищезгаданому, можна зробити висновок, що необхідно формувати та постійно підвищувати інформаційну культуру керівника загальноосвітнього навчального закладу, усі складові якої можна формувати за напрямками:

- знання про нову інформаційну картину світу, інформаційне середовище, можливість орієнтуватися в цьому середовищі, усвідомлювати мету своєї діяльності та можливість реалізації такої мети за допомогою інформаційних технологій;
- уміння та навички співпраці з комп'ютерною технікою, володіння здоров'язберігаючими та естетичними підходами до створення комфортних умов здійснення інформаційної діяльності,

формування раціональної організації процесу співпраці людини з технікою;

- дотримання принципів і правил поведінки особистості в різноманітних інформаційних і комунікаційних середовищах;
- формування ціннісного ставлення до об'єктів і явищ інформаційних систем, утвердження власного світогляду, удосконалення власних правових, етичних, моральних норм, пов'язаних з інформаційною безпекою суспільства та особистості.

Подальші наукові пошуки будуть спрямовані на визначення критеріїв оцінки якості інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Література:

1. Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
2. Тлумачний словник сучасної української мови / Укладачі А.П. Коврига, Т.В. Ковальова, В.Д. Пономаренко / За ред. докт. філ. наук, проф. В.С. Калашника. – Харків : Белкар-книга, 2005. – 800 с.
3. Абрамова С.Г. О понятии «организационная культура» / С.Г. Абрамова, И.А. Костенчук // Служба персонала. – 2009. - №2. – С. 18-22.
4. Калініна Л.М. Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу: монографія / Л.М. Калініна. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 160 с.

5. *Короліук С.В. Розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу: монографія / С.В. Короліук. – Полтава, 2007. – 168 с.*
6. *Антонченко М.О. Інформаційна культура як складова загальнолюдської культури // Комп'ютерні технології навчання – К: НПУ ім. Драгоманова, 2004 – Вип 9. – С. 234-241.*
7. *Семенюк Е.Л. Інформаційна культура суспільства і прогрес інформатики / Е.Л.Семенюк // НТІ. – Сер. 1. – 1994. - № 7. – С.3.*
8. *Хмельницький О.О. Інформаційна культура сучасного фахівця // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: Матеріали Міжнар. наук. конф. – Харків: ХДПУ, 2000. – С.390-393*
9. *Гендина Н.И. Информационная грамотность и информационная культура личности: международный и российский подходы к решению проблемы / Н.И.Гендина – Открытое образование, 2007, № 5, С. 58-69.*
10. *Кремень В.Г. Філософія управління: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В.Г. Кремень, С.М. Пазинич, О.С. Пономарьов. – К.: Знання України, 2007. – 360 с.*
11. *Дубов Д.В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д.В. Дубов, О.А. Ожеван, С.Л. Гнатюк – К.: НІСД. – 2010. – 64 с. С.3.*
12. *Гендина Н.И. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях: уч.-метод. пособ. 2-е изд., перераб. - / Н.И.Гендина, Н.И.Колкова, И.Л.Скипор, Г.А.Стародубцева – М.: Школьная б-ка, 2003. – 296 с.*
13. *Гендина Н.И. Основы информационной культуры / Н.И. Гендина // Основы информационной культуры: сб. метод. материалов. – Кемерово, 1999. – С.6-7.*

14. Осовська Г.В. Основи менеджменту. Практикум: Навч. посіб. / Г.В. Осовська, І.В. Копитова – К.: Кондор, 2010. – 581 с.

15. Баришполець О.Т. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навчальний посібник / О. Т. Баришполець, Л. А. Найдьонова, О. Є. Голубєва, В. В. Різун та ін.; За ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця. – К.: Міленіум, 2010. – 440 с., С. 431.

References:

1. Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 25 chervnya 2013 roku No. 344/2013 «Pro Natsionalnu stratehiyu rozvytku osvity v Ukrayini na period do 2021 roku» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

2. Tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy / Ukladachi A. P. Kovryha, T. V. Kovalyova, V. D. Ponomarenko / Za red. dokt. fil. nauk, prof. B.C. Kalashnyka. – Kharkiv : Belkar-knyha, 2005. – 800 s.

3. Abramova S. H. O ponyatyy «orhanyzatsyonnaya kultura» / S. H. Abramova, Y. A. Kostenchuk // Sluzhba personala. – 2009. – No. 2. – S 18-22.

4. Kalinina L. M. Teoretyko-prykladni aspekty formuvannya informatsiyanoi kultury kerivnyka zahalnoosvitnyoho navchalnoho zakladu: monohrafiya / L. M. Kalinina. – K.: Pedahohichna dumka, 2012. – 160 s.

5. Korolyuk S. V. Rozvytok upravlinskoyi kultury kerivnyka zahalnoosvitnyoho navchalnoho zakladu: monohrafiya / S. V. Korolyuk. – Poltava, 2007. — 168 s.

6. Antonchenko M. O. Informatsiyana kultura yak skladova zahalnolyudskoyi kultury // Kompyuterni tekhnolohiyi navchannya. – K: NPU im. Drahomanova, 2004 – Vyp. 9. – S. 234-241.

7. Semenyuk E. L. Informatsiyana kultura suspilstva i prohres informatyky / E. L. Semenyuk / /NTI. – Ser. 1. – 1994. – No. 7. – S. 3.

8. Khmelnytskyy O. O. *Informatsiyana kultura suchasnoho fakhivtsya // Tvorcha osobystist u systemi neperervnoyi profesiynoyi osvity: Materialy Mizhnar. nauk. konf. – Kharkiv: KhDPU, 2000. – S. 390-393.*
9. Gendina N. I. *Informatsionnaya gramotnost i informatsionnaya kultura lichnosti: mezhdunarodnye i rossiyskie podkhody k resheniyu problemy / N. I. Gendina –Otkrytoe obrazovanie, 2007, No. 5 – S. 58-69.*
10. Kremen V. H. *Filosofiya upravlinnya: Pidruch. dlya stud. vyshch. navch. zakl. / V. H. Kremen, S. M. Pazynych, O. S. Ponomaryov. – K.: Znannya Ukrainy, 2007. – 360 s.*
11. Dubov D. V. *Informatsiyne suspilstvo v Ukraini: hlobalni vyklyky ta natsionalni mozhlyvosti: analit. don. / D. V. Dubov, O.A. Ozhevan, S. L. Hnatyuk. – K. : NISD – 2010. – 64 s. S.3.*
12. Gendina N. I. *Formirovanie informatsionnoy kultury lichnosti v bibliotekakh i obrazovatelnykh uchrezhdeniyakh: uch.-metod, posob. 2-e izd., pererab. – / N. I. Gendina, N. I. Kolkova, I. L. Skipor, G. A. Starodubtseva. – M.: Shkolnaya b-ka, 2003. – 296 s.*
13. Gendina N. I. *Osnovy informatsionnoy kultury / N. I. Gendina // Osnovy informatsionnoy kultury: sb. metod, materialov. – Kemerovo, 1999. – S. 6-7.*
14. Osovskaya H. V. *Osnovy menedzhmentu. Praktikum: Navch. posib. / H. V. Osovskaya, I. V. Kopytova – K.: Kondor, 2010. – 581 s.*
15. Baryshpolets O. T. *Mediakultura osobystosti: sotsialno-psykholohichnyy pidkhid: navchalnyy posibnyk / O. T. Baryshpolets, L. A. Naydyonova, O. Ye. Holubyeva, V. V. Rizun ta in.; Za red. L. A. Naydyonovoyi, O. T. Baryshpoltsya. – K.: Milenium, 2010. – 440 s. S. 431.*